

hace su propia propuesta regulatoria, con la mirada puesta en un modelo de integración fundamentado en la ciudadanía y en la refundación de la condición de refugiado, en un planteamiento *ex novo* de las nuevas migraciones y la necesidad de realizar un ejercicio de pedagogía política que aborde la inmigración no como una avalancha indeseable, sino como un fenómeno *necesario* en términos económicos y demográficos.

Se echa en falta, sin embargo, el estudio del modelo migratorio de los países nórdicos, así como un tratamiento más

extendido de los efectos económicos y sociales de la migración en Europa, aspecto mejor tratado para el caso estadounidense-mexicano. El análisis de Naïr contempla la necesidad de una política migratoria global, con particularismos estatales, sin embargo, no deja de ser un planteamiento parcial en tanto que no aborda (sino tímidamente sobre la cooperación al desarrollo) el orden económico internacional.

Isabel Benítez Romero

Universitat Autònoma de Barcelona

DÍAZ, Beatriz

«*Y así nos entendemos*». *Lenguas y comunicación en la emigración*
Bilbao: Likiniano Elkartea, 2004, 191 p.

Beatriz Díaz ha viscut al cèntric barri de San Francisco (Bilbao) des del 1992 i ha estat testimoni de l'arribada i de l'assentament, cada cop més visible, d'immigrants estrangers en aquest barri. La convivència, la investigació i la participació en iniciatives de suport al col·lectiu immigrant la portaren a escriure diferents llibres sobre la salut, entre els quals trobem *La salud de los inmigrantes extranjeros en el barrio de San Francisco, Bilbao*, amb Mari Luz Esteban, o sobre les dificultats quotidianes dels estrangers *Todo Negro No Igual* (Likiano/Virus, 1997). Juntament amb Javier Fontova, coordinà *El color de la sospecha* (1998), una denúncia pública al maltractament policial sofert pel col·lectiu immigrant; i de l'observació dels mecanismes de solidaritat col·lectiva enfront de la deixadesa institucional nasqué *La ayuda invisible* (Likiano, 1999). Per altra banda, el seu interès per les històries de vida la porta a redactar *Vine buscando las raíces de mi padre: Marta Eugenia, de Argentina al País Vasco* (2003). El llibre que ens ocupa, «*Y así nos entendemos*»: *Lenguas y comunicación en la emigración*

(Likiano, 2004), tanca, de moment, aquesta complexa, compromesa i explicativa mirada sobre la realitat de la immigració bilbaïna.

Aquesta obra descriu el ric mosaic comunicatiu present al barri de San Francisco. La cohabitació de diferents maneres de comunicar-se adquireix una dimensió quasi teatral en el locutori del barri on treballà Beatriz Rico durant dos anys:

Una vez dentro la cabina, cada cual habla su lengua. Desde fuera, se oyen los ecos de las conversaciones, que son en diez lenguas distintas: español (una joven colombiana), quechua (una mujer ecuatoriana), wolof (un chico senegalés), serere (otro senegalés), inglés (un joven liberiano), piyin (una mujer nigeriana), árabe marroquí (una señora marroquí), chino mandarín (un hombre chino), ruso (una mujer rusa) y euskera (un anciano vasco).

Això no obstant, l'autora supera la sorpresa inicial davant del complex panorama de convivència de diferents llengües

en un mateix espai i ho fa indagant les experiències i les impressions dels protagonistes d'aquest fenomen per descobrir. A partir d'un acurat treball de camp, amb entrevistes en profunditat, experiències personals i observacions, presenta les claus per comprendre la realitat multilingüe d'aquest barri bilbaí. Lluny de fer-ho amb la retòrica críptica i excessivament tècnica d'alguns informes, els nou capítols a través dels quals es radiografia la diversitat comunicativa d'aquest indret estan escrits amb un estil sorprenentment àgil i directe. Es tracta, literalment, de donar veu als subjectes d'aquesta realitat, que massa sovint són tractats com a simples objectes d'estudi per part de les ciències socials.

En el primer capítol, arrenca les llengües de l'abstracció teòrica i les vivifica situant-les en el lloc on toca, a l'experiència subjectiva de les persones que les parlen, les escriuen i fins i tot les somien. Exposa el paper que el multilingüisme té en cadascuna de les esferes de la vida. Posteriorment, en el capítol sobre la comunicació no verbal, s'amplia més enllà de les paraules la capacitat comunicativa de les persones. Gestos, codis, to de veu..., poden jugar com a aproximadors per a la comprensió mútua o poden ser malinterpretats atès el significat diferent atorgat per part de cada cultura. Un exemple del primer cas seria aquesta escena descrita per Mustafà (Marroc): «En la carniceria, para garantizar que no te van a dar carne de cerdo, lo único que puedes hacer es ponerte cuernos en la cabeza con las manos y mugir» (p. 39).

L'esperança en la possibilitat de mútua comprensió recorre el llibre, això no obstant, no cau en una visió edulcorada de les dificultats que comporta l'experiència migratòria. Al contrari, s'hi reflecteix l'esforç i la voluntat de superació de les dificultats i les barreres amb les quals es troba l'immigrant. Aquest esforç ha portat a buscar llocs comuns per a l'entesa, llengües comunes més enllà de les oficials. En

el tercer apartat, s'hi explica el paper que les llengües en comú tenen en les relacions entre els forans, i com aquestes llengües varien en funció de l'esfera i del propòsit. El cinquè epígraf exposa les dificultats tècniques i les contradiccions ètiques que els intèrprets i traductors tenen a l'hora de mediar entre l'Administració i els immigrants, sobretot pel que fa a qüestions judicials. També explora el rol que els fills d'estrangers desenvolupen com a intèrprets, ja que, sovint, són més bons coneixedors de la llengua que els seus progenitors.

Tal com diu Amin Maalouf a *Identidades asesinas* (1999): «la llengua té la meravellosa particularitat de ser alhora factor d'identitat i instrument de comunicació». La dimensió identitària de la llengua és explorada en un capítol, on es posa de manifest la relació entre llengua i cultura, i la importància de la llengua materna en l'experiència migratòria i la sensació fraternal amb els parlants, ja que aquesta sol estar unida a sentiments i emocions.

Els capítols finals presenten la pluralitat com un factor enriquidor per a la societat receptora. En les nostres societats monolingües o bilingües, on la diversitat pot ser vista com un perill, l'experiència dels arribats de fora dóna color al mosaic de possibilitats culturals de la nostra societat. Les barreres comunicatives amb les quals es troben els de fora són superades amb diferents motivacions i aprenentatges, però és en la relació interpersonal on s'aprenen les llengües. És en la relació interpersonal on habiten les llengües.

Des d'una perspectiva «antibabeliana», aquest testimoni ens recorda, amb respecte i voluntat, que és possible que ens entenguem. Ens recorda que les dificultats de comunicació solen anar relacionades amb la falta de consideració i els prejudicis. A vegades, no ens entenem perquè no desitgem entendre'ns. Aquest diàleg firmat per Ali (p. 15), originari de Gàmbia, resulta ben paradigmàtic:

Entro en el bar y digo a un señor:
 —Oye, cómprame algo.
 Él me responde:
 —Ici on ne parle pas espagnol, ce n'est pas l'Espagne!
 Así que le digo en francés:
 —Tu n'aimes pas ce que je vends?
 Pero él cambia al euskera:

—Euskal Herrian gaude!
 Yo sigo diciendo:
 —Ona, polita, merke merkea.
 Y entonces salta:
 —¡Cabrón!, ¿también sabes euskera?

Marc Sabadí Brugués
 Universitat Autònoma de Barcelona

MIJARES, Laura

Aprendiendo a ser marroquíes. Inmigración, diversidad lingüística y escuela
 Guadarrama: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo, 2006, 406 p.
 ISBN 978-84-96327-38-2

La realidad de las aulas españolas a principios del siglo XXI poco tiene que ver con la que era unos años antes. De las muchas transformaciones que la institución educativa por antonomasia ha experimentado en tiempos recientes, quizás la que más retos plantea a todos los concernidos es la incorporación a estas aulas de niños y niñas cuyos padres —o incluso ellos mismos— proceden de otros países, de otros entornos culturales y lingüísticos y de espacios remotos en lo geográfico y en ocasiones también en las mentalidades.

Son muchos los que consideran que las escuelas y centros de enseñanza, sustentados en complejos marcos ideológicos y con dificultades de gestión y organización y que son objeto de un encendido debate con ocasión de sus sucesivas reformas, pueden ser, además de objeto de análisis por sí mismos, excelentes puntos de observación en los que ir comprobando los éxitos y los fracasos de las políticas o acciones dirigidas a la mejor incorporación a la sociedad de acogida de estos nuevos residentes, futuros nuevos ciudadanos, y sus familias.

En *Aprendiendo a ser marroquíes. Inmigración, diversidad lingüística y escuela*, excelente adaptación de lo que ha sido

la tesis doctoral de su autora, se intenta dar respuesta a algunas de las cuestiones antes aludidas. Para no perder perspectiva y evitar caer en vaguedades, la autora organiza su trabajo en dos partes bien diferenciadas. En la primera, se analizan los hitos fundamentales del contexto migratorio en Europa, tomando en consideración tanto la realidad migratoria propiamente dicha en sus aspectos demográficos y sociales más amplios como la que resulta, a nuestro juicio, una cuestión esencial, que es la ideología que se va desarrollando en torno a la cuestión, el discurso que sobre la inmigración van creando opinión pública, partidos políticos y sociedad civil en general.

Por todos los rincones europeos, de planteamientos inicialmente simplificadores con la consideración de estos trabajadores extranjeros como población de paso o estadía corta, se ha pasado a la elaboración de modelos más complejos para entender y atender la diversidad del fenómeno. Francia y Holanda son considerados en esta primera parte de la obra dos países susceptibles de convertirse en modelos en la medida en que reflejan dos tendencias diferentes a la hora de hacer frente a la inmigración: Francia, como modelo con un planteamiento integra-